

ומבואר ממעשה זה, שמה שכתב הרשב"ם (בד"ה גלוי) שלא מועילה מודעא לביטול גט או מתנה אלא אם אנוס הוא בדבר, – אין הכוונה לאונס ממש, אלא אף 'אונסא דנפשיה', (כגון זה, שנאלץ לתת לה רק משום שלא רצתה להנשא לו לולא שנתן), שאין בו כדי לבטל המתנה, – אם כתב מודעא, מועיל. (נתיבות המשפט רה סק"ז. וכבר כתב כן הריב"ש בשו"ת, רלב – מובא בקוב"ש).

והסביר זאת ב'זכר יצחק' (ח"א סח,ב), שבאמת תמיד מועיל הביטול הקודם, מלבד באופן שאין לנו הסבר למה עשה את המעשה לבסוף, שאז תולים שחזר בו מביטולו. וכמו לענין גדרים, שאם זוכר את הביטול בשעת הנדר – אין הביטול מועיל, שאם כן למה נדר, ורק אם שכחו – מועיל הביטול. ולכך, כל שידועים אנו מדוע עשה מעשהו על אף הביטול – אין המעשה חל. וכתב שם עוד לפי"ז, שאין כלל מחלוקת בין הראשונים בדבר, ודלא כדברי ה"ש (אה"ע קלד סק"ב) ושאר אחרונים, שהבינו שדברי הרשב"ם נתונים במחלוקת.

ופסקו פוסקים אחרונים, שמסירת מודעא מועילה ללא 'אונס', (וכשיטת הרבה ראשונים – רמב"ם, רמ"ה, נמו"י כאן בשם רשב"א, רבנו יונה ור"ן. ודלא כהרשב"ם והרמב"ן בחדושי).
וברשב"א בגטין (לג): משמע שמצריך אונס, אלא שתמיד תולים אנו שקיים אונס, ומשמע שמפרש כן גם דעת הרמב"ם.

– חזו"א אה"ע מג,ד. וע"ש בסק"ה שהעיר מהרמב"ן בקדושין נ' שמשמע שמועיל ביטול אף ללא אונס, וכתב לדחות, ע"ש. ובחדושי הרמב"ן כאן הסכים עם הרשב"ם, כנזכר.

ואולם לדברי הזכר יצחק, כולם מסכימים שמועיל כאשר יש סיבה גלויה לעשיית המעשה) – ע' שו"ת 'נודע ביהודה', תנינא אה"ע עה; שו"ת 'אגרות משה' אה"ע ח"א קמת. עוד בבאור שיטת הרשב"ם – ע' שערי ישר (1).

ואולם רבנו חננאל פרש, (ומובא בטור שם), שמתנתו אינה מתנה כלל, אף ללא גילוי הדעת הנראה מהמתנה הקודמת, – שדגים אותו כאנוס במתנה זו. (ראה בבאור שיטה זו ובהכרעת ההלכה: קובץ שעורים כאן; חזון איש אה"ע צט,ה; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב ח; שו"ת שבט הלוי ח"ה רי).

(לשתי השיטות, לכאורה נראה פשוט, כיון שבטלה מתנתו לה, לא נתקיים התנאי ואינה מקודשת).

דף מא

באורים; ציונים וראשי פרקים לעיון

'והא אחזיקי לי... והא אחיל, דאתא וסייע בגודא בהדאי? – אמר ליה: מחילה בטעות היא...' – משמע, שאילו המזכה לא היה טועה, והיה יודע בדבר – היה רב ענין קוננה, (ו'מחילה' שאמר – לאו דוקא, אלא קנין גמור, אלא שקרא לה 'מחילה' שאין זה כמתנה רגילה שאדם נותן לאוהבו. לפי שלא היה נותנו לו סתם, אלא משום שכבר בנה רב ענין את הכותל, וקשה להחזירו לאחור. – שו"ת מהרי"ק צד), ואע"פ שהוא לא ידע שהוא זוכה.

ואף על פי שאמרו (ביבמות נב): שהעודר בנכסי הפקר, וכסבור שהם שלו – לא קנה, כיון שלא ידע שהוא קונה על ידי מעשה זה – כאן שונה, שיש דעת אחרת מקנה, ולכך מועיל בלא ידיעת הקונה. (ראב"ד. מובא בנמו"י ובשטמ"ק. וכן הביא בקצוה"ח (ערה סק"ד) מדברי הרשב"א בגטין (כ), והרחיב בענין, ומדבריו משמע שאין חילוק בדבר בין מכירה למתנה. ובנתיבות המשפט (ר סק"ד) צידד לחלק בדבר, שבמכירה אפשר שלא מועיל, לפי שיש בדבר גם חובה לקונה, שמתחייב בדמים ושוב אין יכול לחזור. וכן כתב בהחלט בשו"ת חת"ס – ח"ו כח, מדנפשיה).

וטעם הדבר, לפי שעיקר חלות הקנין נפעל על ידי המוכר ותלוי בו, ולא ע"י הקונה. (וכן משמע בקדושין ט. ובב"מ טו:). (עפ"י חדושי הגר"ט – צה; שיעורי ר' שמואל – ב"מ כב. סי' יז. וע"ע מו"מ בכללות הענין – בקה"י כז).

– לשיטת רש"י בסוגית בבא-מציעא (סו:–סו), מחילה בטעות – היא מחילה, וכבר הקשו התוס' על דבריו מסוגיתנו ומעוד מקומות שמשמע שנוקטים כדבר פשוט ללא חולק שמחילה בטעות אינה מחילה.

וכתב הרמב"ן שכאן דומה הדבר לדין אונאה, שכולם מודים שאין זה מחילה, 'דלא ידע דמחיל' (כדאמרינן בב"מ שם. היינו, שלא ידע כלל שנתאנה והרי הוא טועה בעיקר הדבר).

ב'קצות החשן' (קמב) תרץ, עפ"י הסבר הגהות אשרי בב"מ, שהטעם שמחילה בטעות מועילה, לרש"י, משום דין 'יאוש', אם כן כאן שרב ענן לא כיוון לקנות אלא שכל קנינו משום שדעת אחרת מקנה לו, (כדברי הראב"ד הנ"ל), שוב כאשר המזכה טעה אין כאן הקנאה באופן חיובי אלא יאוש גרידא, ואין זה בגדר 'דעת אחרת מקנה', ולכך לא זכה רב ענן. וב'נתיבות המשפט' (שם) השיג על תירוץ זה. ע"ש.

בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סה, כה) ישב על פי דברי הגהות אשרי הנזכרים, שמדין יאוש נגעו בה, וכאן, הלא מדובר בקרקע, ואין יאוש בקרקעות. (והדבר שנוי במחלוקת הראשונים אם יש יאוש בקרקע. והאריך שם בענין. ואמנם, לפי באור הגר"ש שקאפ את דברי הגהות אשרי, (ב'שערי ישר' ה.יב. מובא ביוס"ד ב"מ שם), אין הכוונה לדין יאוש שבכל מקום, אלא לרצון הכללי שהדבר יצא מרשותו. ולכאורה אין חילוק לפי הסבר זה, בין קרקע למטלטלין).

וב'קובץ שעורים' צידד לתרץ, שכאן הרי זה 'קנין' ולא 'מחילה', וקנין בטעות אינו מועיל לכולי עלמא, שיש בו הוצאה מרשות לרשות, ואינו כמחילה שהיא הפקעת חוב גרידא.

– יש להקשות, מה היתה דעתו של רב ענן, וכי אינו חייב בהשבת אונאה כשטעה המוכר בדבר שבמדה במשקל ובמנין?

ויש לפרש, שמדובר שהשני שתק כמה ימים אחר שנודע לו, והיה נראה כמי שמחל על הדבר, ורב נחמן פסק לו ששתיקה אינה כמחילה, וחזר רב ענן וטען, כיון שסייעו בבניית הכותל בעצמו והיה נראה כמסכים, היה לו למהר תיכף כשנודעה לו הטעות, לבוא ולמחות. ואפילו אם שתיקה גרידא אינה נידונית כמחילה, אך כשסייעו ושתק לאחר שנודע לו, תחשב מחילה. והשיב לו רב נחמן, כיון שדבר מפורסם הוא שבטעות אין מחילה, לא חש למהר ולתבוע. (עפ"י חזון איש ב"ב יא,ו)

(ע"ב) 'על מה נחלקו, על כת אחת, שאחד אומר מנה ואחד אומר מאתים, שביית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים יש בכלל מאתים מנה' – אף על פי שאחד

מהם ודאי העיד עדות שקר ועבר על 'לא תענה' ונפסל לעדות. (והרי זה דומה למה שאמרו (לעיל לא) בשתי כתי עדים המכחישים זה את זה, שלכולי עלמא אחד מכת זו ואחד מכת זו אין מצטרפין לעדות אחרת) – אינו נפסל אלא מכאן ולהבא, אבל בעת שהעיד עדות זו, עדיין אינו פסול, והלכך יש כאן עדות גמורה על מנה. (תוס' הרי"ד).

ומדברי התוס' מבואר, שסברת בית הלל, לפי שאדם עשוי לטעות בכך, ואין כאן שקר. (וכן פרש ב'קובץ שעורים').

א. הקשה בקוב"ש, מהו טעמם של בית שמאי, הלא אינו נפסל עד לאחר כדי דיבור מהגדתו, כמבואר בב"ק (עג.), ואם מטעם 'עדות שבטלה מקצתה (המאתים) בטלה כולה (המנה)' – הלא רב נחמן סובר (לעיל לא) שבהכחשה אין אומרים כן, והעדויות שלא הוכחשה אינה בטלה.

ונראה לחלק, שכאן יש הכחשה על כל מה שמעיד, שהרי לדברי העד השני, לא ראה זה מנה. אבל שם, על עדות אבהתא אין הכחשה כלל.

ב. הרי"ד הביא בשם רבנו יצחק תירוץ אחר, לחלק בין נידונו דלעיל, שעד מכת זו ועד מכת זו אין מצטרפין – לפי שכאן אין 'תרי ותרי' אלא אחד כנגד אחד, ובהכחשת עד אחד אין תורת הכחשה, כשם שאין תורת הומה בעד

אחד. ותמה הרי"ד מאד על דבריו, והלא ב"ד רואים לפניהם עד אחד שקרן, וכיצד יקימו דבר על פיו? אכן על גידון זה, שני עדים שאחד מכחיש את חברו, האם יכולים אותם השנים להצטרף לעדות אחרת, נחלקו בדבר חכמי בריסק – מובא בש"ך (לא,א). וכבר דנו בדבר גדולי האחרונים. והרי שנפתח הדבר בראשונים, כפי שהאריך בענין זה הגרש"ז אויערבך שליט"א, בספרו 'מנחת שלמה' פב).

'אי אית לך סתדי דדר בה איהו דזבנת מיניה ואפילו חד יומא – אוקימנא לה בידך, ואי לא – לא' – ואם תאמר, מדוע צריך עדים, יהא נאמן לומר שדר בו חד יומא, במיגו שהיה אומר 'מינך זבינתה'?
יש לומר, לפי שאין ב"ד טוענים ללוקח וליוורש אלא כשהדבר ברור שהוא אכן לוקח או יורש, ולא בדבר הבא על ידי 'מיגו'.
אמנם, אין צריך דוקא עדות על דירת חד יומא, הוא הדין כאשר יש שטר תחת ידו שקנה מן המוכר לו. (תוס' הרי"ד).

א. בקצות החשן (קמו סק"ט) הביא כדברים הללו מהמהרי"ט, שענין עדות על דירת חד יומא, כדי לוודא שאכן הוא לוקח, ורק טוענים עבורו. וגם הוא כתב, מדנפשיה, שאם מביא שטר קנין – די בכך. ובקצוה"ח דחה דבריו, (וכנראה שלא היה לפניו תוס' רי"ד, כאשר העיר בקובץ שעורים), ובאר (עפ"י לשון הרשב"ם לעיל ל), שעדות על דירת חד יומא נצרכת כדי לסייע לחזקה, על ידי האומדנא שמסתמא אדם דר בשלו, ואם כי אין חזקה בדירת יום אחד, קצת אומדנא מיהא הוי. ולפי"ז, כתב, לא די בשטר קנין, שהרי אין זה הוכחה שהיתה שייכת למוכר.
ובקהלות יעקב (כא) פרש טעם אחר בדבר, שכל שאין עדים המעידים שדר יום אחד, יש ריעותא גדולה בטענתו, כי אין הדבר סביר שהיה שלו ואינו יודע לשום אדם. ולכן, בגלל אותה ריעותא שבענתו, אין ב"ד טוענים עבור הלוקח שאותו פלוני קנה מאת המערער, שאין אומרים 'טענינן' כאשר יש הוכחה נגדית.
ב. במש"כ הרי"ד שלא מועיל 'מיגו' ליצור דין 'טענינן', כן שיטת כמה מהראשונים – ע' רא"ש וטור, ואמנם יש חולקים – עתוס' לעיל ל; רמב"ן. וע"ע בפוסקים – קמו, יד).

**'אי אמר ליה: קמאי דידי זבנה מינך – מהימן, מיגו דאי בעי אמר ליה: אנא זבנתה מינך' – ב'קצות החשן' (קמו סק"ב) כתב לפרש (לפי שיטת הרא"ש והטור) שמה שאמרו כאן 'מיגו' – לאו דוקא, אלא הכוונה שנאמן בטענה זו כשם שהיה נאמן בטענת 'לקחתיה ממך'. ואולם העיר שמדברי התוס' לעיל (ל) משמע שצריך כאן לנאמנות של 'מה לי לשקר'.
וב'נתיבות המשפט' (שם סק"ב) חלק על כך, וכתב שהפירוש כפשוטו, כ'מיגו' שבכל מקום. והטעם – כיון שאין המחזיק בא מכח טענת עצמו, אלא זו טענה עבור המוכר לו, שהוא קנאה ממך, ואין מועילה החזקה אלא זו שיש עמה טענת עצמו. ולכך צריך לנאמנות 'מיגו', שהיה טוען 'ממך קניתי'.**

וב'קהלות יעקב' (כא) הסביר מה טעם צריך לנאמנות מטעם 'מיגו' – שכשטוען מפלוני קניתי ואין עמו שום עדות שדר בו המוכר חד יומא, ישנה ריעותא בטענתו זו, שהרי בדרך כלל כשנכנס אדם לדור, מתפרסם הדבר. וכיון שאין איש יודע על כך, מסתמא לא דר בה כלל, וכיון שכך, צריכים לטעם מיגו להיות נאמן בטענתו, טענה שמצד עצמה היא מעוררת.
(ע"ע בבאור מחלוקת הקצות' וה'נתיבות', ב'טבעת החושן' שם, וב'בגדי שש' יו; מב).

דף מב

זרמינה: אכלה בפני האב שנה... אמר רב פפא: כי תניא ההיא במוכר שדותיו סתם' – הראשונים נתנו טעמים מדוע לא ישבו הסתירה שהברייתא הראשונה מדברת בשטר, שיש קול

ואולם בגט ובמתנה, אין העדים צריכים לדעת את אונסו, שבהם יש ללכת אחר גילוי דעתו של הנותן. (ואולם, כתב הרשב"ם, גם בהם אין מודעה אלא כאשר הוא אנוס, אבל בלא אונס, אנן סהדי שגמר בלבו בשעת מעשה לעשותו בדעת שלמה. וכמה ראשונים חולקים על שיטה זו. וכתבו אחרונים שאף לרשב"ם אין צורך באונס גמור, אלא אפילו ב'אונסא דנפשיה' מועילה המודעה – ע' נתיח"מ רה סק"ז וזכר יצחק ח"א סה"ב).
 (אם מבטל מודעותיו בתוך שטר המכר – בטלה המודעה. וכן אם העידו עדי המכר שביטל מודעותיו. אולם אם ביטל מראש את ביטולי המודעות – המכר בטל. ואם חזר וביטל כל הביטולים שעשה בתחילה – יש אומרים שמועיל ויש חולקין. (ואם כתוב בשטר הקנין שפוסל את כל העדים שמסר מודעה בפניהם – מועיל. סמ"ע).
 ובמתנה, אם ידוע אונסו, אע"פ שביטל את המודעה – אינה מתנה. עפ"י פוסקים רה, יא רמב"ב).

עז. מה תוקפה של 'מתנה טמירה', והאם היא יכולה לשמש כ'מודעה' לבטל את המתנות שנעשו לאחריה?

'מתנתא טמירתא' – אין גובין בה. ושתי לשונות בגמרא היכי דמי מתנה זו, או כשאמר לעדים לכתוב השטר בהתבא, או אפילו רק כאשר לא אמר להם לכתוב בגלוי אלא בסתמא. ונחלקו רבינא ורב אשי אם חוששין ללשון השניה, שאף בסתמא אין לגבות בשטר זה, כיון שלא צוה לפרסם מתנתו בשווקים, שכך נהגו לכתוב בשטרות המתנה.

(ואם כי להלכה חוששין אף בסתמא, (ונחלקו הראשונים אם מועילה תפיסתו של מקבל המתנה, כיון שאינו אלא ספק), כתבו הפוסקים (עתוס', רא"ש, טושו"ע רמב"ה) שעכשיו אין חוששין ל'סתמא' בדיעבד, משום שנוהגים לכתוב כן בכל השטרות 'מתנה זו כתובה בשוקא וחתמוה בברא', הלכך כשמצוה לכתוב שטר-מתנה בסתם, דעתו שייכתבו כמנהג הסופרים. ומ"מ לכתחילה טוב לפרש).

מי שכתב מתנה מסותרת ולאחריה מתנה גלויה, אין המתנה הראשונה (שלא חלה) מהווה ביטול לשניה, והשניה קיימת. ואולם אם היו דברים ניכרים שאין דעתו ליתן מתנה זו, וכאנוס הוא בעשייתו – בטלה (גם) המתנה השניה.

דף מא

עח. המוחזק בנכס, ובא מרא-קמא ואמר 'מה אתה עושה בתוך שלי', וענה לו הלה:

א. – 'שלא אמר לי אדם דבר מעולם'.

ב. – 'מפלוגי קניתיה / ירשתיה, שקנה ממך'.

ג. – בתחילה אמר 'לא אמר לי אדם דבר מעולם', ואחר כך חזר ואמר 'קניתיה ממך'.

א. אין חזקתו חזקה. ואף אין בית דין פותחין לו פתח שמא היה לך שטר-קנין ואבד. (ואולם, אם אין לזה עדים שהיה בעלים פעם, אין יכול להוציא את המחזיק – רמב"ם, מרדכי).

ב. אם יש עמו עדים שהיתה שייכת למוכר / למוריש, (או שיש לו שטר שקנה ממנו. ר"ד ומהרי"ט. ויש חולקין – קצוה"ח עפ"י רשב"ם), או אף די בעדות שדר בו המוכר / המוריש יום אחד – מועילה חזקתו, הגם שאינו בטוח בקנייתו של המוכר / המוריש ממרא-קמא, לפי שב"ד טוענים ללוקח וליוורש.

ולרבה, לא די בעדות שראוהו נמצא בקרקע, אלא בדירה, שעשוי אדם לסייר בקרקע ולא לקנותה. (וכן הלכה – קמו"י. ולאביי די בעדות שנראה בה).

ואם טען שידוע בודאות שקנה ממך, כגון שקנאה בפני – הרי זו טענה, ומועילה חזקתו.

ג. הרי זו חזקה, שאין זה בכלל 'טוען וחוזר וטוען' (רשב"ם), אלא אם כן יצא כבר מב"ד וחזר וטען טענתו השניה (תורי"ד). ויש חולקין שא"א לו לשוב ולטעון 'קניתיה'. רבנו יצחק. מובא בתורי"ד).